

המאזן של לוי אשכול

עשור למותו

מאת אלי אייל

דעגועים ללוי אשכול נעורו בעם אחרי מלחמת יום הכיפורים. אותם סימנים שנתנו בו לגנאי בחינתו ראש ממשלה, נג' לו במרחק של שנים ספורות כי תווים של חכמת המדינה.

ביקרו אותו כחססן — והנה הוא ספקן.

ראו בו ותרן — והנה הוא מתון. ייסרו אותו על העדר כארזי" מה — והנה הוא עממי וחם. הדביקו לו את התצ'קה-החצי"ה — והנה הוא גמיש.

גייחו על רדיפת הפרשה שלו — והנה הוא מכריע בסכחון. לפתע החל העם להתרפק על ה"אשכולים": טשטוש המהינות הפנימיות, פשרה ועוד פשרה, דחיית הדוגמה האבסולוטיות ב"פוליטיקה פנימית וביחסים בין-לאומיים, אימוץ קו פרגמטיסטי באותם מקומות ומקרים שעמידה על עיקרון אינה אלא עקשנות נלעגת.

אשכול ירד אל קברו מלוח יותר באהבה מאשר בהערכה. רק לימים — והם באו מהר ומקדם מן ה"צפוי" — יכיר העם בהכמתו הפורי"טית ובחומת מעשיו והחלטותיו. אבל עדיין לא נשתקפה דמותו בטוחה ההיסטורית.

ארץ-ישראל (את עצמותיו) אלא לפי תורת הממשלה היהודית של ארץ זו, אם תקום.

אשכול נפטר ב-1965 האמין ז'בוטינסקי בממשלה יהודית. ארץ מן לב פוליטי נדרש מאשכול להעביר ב"חבריו" של מפא"י — יריבו הגדולים וההיסטוריים של ז'בוטינסקי — החלטה על העלאת עצמותיו של ראש בית"ר, ה"פורש" מן ההסתדרות הציונית, אביהם הרוחני של אנשי אצ"ל ותנועת החרות, לא קשה להם ביר מדוע ניתנת החלטה להעלאת העצמות. קשה יותר להסביר מדוע לא ניתנה החלטה, אמר אשכול לחבריו. העלאת עצמות ז'בוטינסקי פילסה את הדרך ל"עצם המחשבה על ממשלת ליכוד לאומי. מנחם בגין אמר לי לפני כחמש שנים, כי צעד זה היווה "מיפנה חשוב ביחסים הנפשיים של חלקי ציבורי רבים".

ההצלחות וההלקאות ללא רחם מצד "הוקן", תגו לי אשכול, אמר למפלגתו בעת המשבר בשנת 1965. תגו לי אשכול, אמר לעם בבחירות באותה שנה. בשני הי"מקרים האשראי ניתן לו והוא ניצח. רק ערב מלחמת ששת הי"מים כאשר זקוק היה יותר מי"תמיד לאשראי הציבורי, יבש מקור האשראי. מה אכזרית היא הפוליטיקה — אר זהו טבעה ו"חיותה, שנאום מגומגם של כמה דקות עלול לחמוק פעילות פוריה של חמישים שנה.

לעתים נדמה היה כי יד ה"מקרה שלטון בגורל אשכול. כאילו נכנס במקרה לתפקיד, כאילו ישב בו במקרה, חשב בו במקרה וכאלו רק במקרה נטלק. ועוד נידמה כאילו נכנסנו למלחמת ששת הימים במקרה. האומנם ב"מקרה ישב אשכול בראש המדינה כאשר התרחשו בה דברים גדו"לים, או שבכל זאת אישיותו ה"מיוחדת תרמה לשינויים אלה?

אני מאמין כי נתמזל מזלה של מדינת ישראל שאשכול הנהיגה בשנים ההן. דומה כי לא סיים את מלאכתו שעה שננטלק. רק שעשוע של הנחות הוא לנחש מה היה עושה אשכול במלחמת ה"החשה ואחרי מותו של עבד אל-נאצר. אך התופעה של העלאת זכרו באוב אחרי מלחמת יום הכיפורים מעידה, כי הניחוש ה"עממי היה שאשכול היה נהג אחרת מכפי שנתנה יורשתו.

ת טביעת אצבעותיו בתול"דות מדינת ישראל הותיר אשכול עוד לפני חייתו לראש ממשלה. בתחום מפעל המים ה"ארצי ומפעל התתייבשות החמור"נית היה אשכול גם החוזה וגם המבצע. אם ארתור רופין הוא ה"קולונטור" העיוני, הרי אשכול הוא ללא ספק ה"קולונטור" ה"מעשי הגדול של ישראל הקבלן הגדול ביותר בענייני התייבשות. יחד עם מעשיו והחלטותיו כראש ממשלה מתקבל המאזן ההיסטורי המעניינים במאזניהם של המנהי"גים עד הנה.

האיש שעמד בראש ממשלת ה"ליכוד הלאומי שהחליטה על חזרה לגבול הבין-לאומי בין ישראל ל"מצרים תמורת שלום מלא ואמיתי, הוא גם זה שידע מתי להתליט"שלא להחליט.

יש מצבים שבהם החכמה היא לדחות את ההכרעה ולא להתפתות להשיב תשובות ישירות וחוחכות. כך נהג אשכול כשהיה ארתור של הנשיא ג'ונסון בחוותו בטקסס בראשית 1968. שר החוץ האמרי"קני ראסק ושר ההגנה האמריקני קנמארה לחצו לדעת את מידת נכונותו לויתורים (על איוו יש"ר אל אתה רוצה שנגן?), ואשכול יצא מטקסס בלי שהשיב במדויק על שאלות אלה, אבל עם הכטחה למטוסי פאנטום ראשונים.

ברבות השנים נטיים פרשנים מדיניים לייחס ארועים והתפתחו"יות לאינטרסים גלובאליים. תהיים הפוליטיים הם אחרים, ומשתרבים אליהם יצרים אישיים, חיבות אי"שיות או איבות אישיות. כפי ש"עוד יתברר בעתיד מה השפעת היחסים האישיים בין קארטר ל"בגין ובין קארטר לסאדאת על גורל הסכמי קמפ דייוויד, כך כבר ברור כי ההכנת האישית בין אשכול לג'ונסון הוסיפה נוסף משלה לקשרים המתבססים על אינטרסים.

שנים שני אשכול. האחד הוא ראש המחלקה להתייבשות ב"סוכנות היהודית, שר התקלאות ו"שר האוצר שנים רבות. זהו אשכול שהיה תמיד אופטימי ללא קץ, מאושר ומסיף תוספור טוב לב. כך גם היה בשנות הראשונה כראש הממשלה, נהנה משקט פוליטי ומ"אשראי של העם — עד שהסתער עליו ב"גוריון.

אשכול השני הוא הפגוע, רודף השלום שנכפתה עליו מלחמה, פוליטיקאי ערמומי ומפוכח שהצי"ליח עד גיל שישים וחמש (ערב ההתקפה הב"גוריונית) לשמור על בתולים פוליטיים של תום ותמימות מסוימים — והמה נשללו ממנו על-ידי ב"גוריון, מכאן ו"אילך אינה שורה עליו אותה אופ"טימיות ש"חכל וסתדר".

גם עתה — וכך תמיד — הוא, ביומנתו, לא יקטב, לא יחרף, לא יחדר. רפ"י ביקשת את ראשו; דיין אמר כי הוא רוצה לחזור ל"מפלגת העבודה כדי להוריד את אשכול; ב"גוריון שלה כלפי מלים מכאיבות — ורק דמות סלהנית שאינה נוטרת ונוקמת כאשכול מסוגלת היתה להגיע ל"אחר-מכן להתחרות רפ"י לחיק מפלגת-האם ולאחוד תנועת ה"פועלים החת, המערך". ככלות הכל, בגלרית של מנהיגי מפא"י ומפלגת העבודה היו גם אישים שביקשו נקם; ואשכול הבשרודם השיב להם כי אל יחשבו שהוא נעדר יצרים אלה, אך הוא כובש אותם.

אשכול ניצח את ב"גוריון ב"קרב (נצחון הבחירות מול רפ"י ב"65) אבל הפסיד לו את ה"מלחמת הבורר עמד לצדו, המפ"לגה התיצבה לימונו. אך כל אלה לא מנעו ממי ששירת את ב"גוריון רוב ימיו לכרוע תחת נטל

דמ הוא רק אדם, ולפעמים גם זה לא. נהג לומר. לכן לא חיפש את השלמות והיה מוכן לחיות עם חולשות אנושיות של אחרים — בתנאי שאין בין חולשות אלה שכל רוסס, ויש כבעל החולשות מידת נאמנות מינימלית. אחרי הדחת פנחס לבון (וחרף מעורבותו של אשכול ב"החלטה הדרחה נותרה תמיד ב"לבו הרגשה בלתי נוחה כלפי לבון) התעניין לדעת למקור מח"ייתו של המורד.

אשכול נמנה במקורו עם ה"פועל הצעיר", האסכולה הקרובה ביותר ל"גורדוניה" של לבון. אבל אף פעם אי אפשר היה להגדיר את אשכול כשייך לכת או לסיעה. בדעותיו התקרב לעתים ל"אחדות העבודה" האקטיוויסטית, והור"ל, הפועל הצעיר" היוני, למרות התנגדות, הפועל הצעיר" הצטרף לעולם הראשונה. אפילו השתיי"כותו לעלייה השנייה איננה ברי"רה. אחת התנגבות לתוך העלייה השנייה, אמר לו פעם ב"גוריון בעת פריחת הידידות ביניהם.

היסוכו-של-קנא זה ייזכר כמי שסלל את שינוי הסגנון הפוליטי במדינה. ב"גוריון, מטעמו ומ"אופי, טבע את הנוסחה, מחוץ לתורות ומק"י". אשכול, עדיין תלמידו של ב"גוריון, העיר פעם (כבר בחייתו ראש ממשלה) שהוא תמה מדוע תלמידו של ז'בו"טינסקי אינם מעלים את עצמותיו ואת אכן מוזר — אך עובדה — שאשכול לא ידע שבצוואתו קבע ז'בוטינסקי כי, אין להעביר ל-

ת כהונתו בראש ממשלה החל אשכול בתקופה משעממת ו"אפורה מבחינה מדינית. הוא מת כראש ממשלה בתקופת סוערת, בתקופת המלחמה-שלאחר-מלחמת ששת הימים. משנכנסו בעליו של קודמו, דוד ב"גוריון, היו רבים שראו בו ראש ממשלה לתקופת"מעבר. כל התחזיות או היו כי לא תפרוץ מלחמה לפני 1970. לא כך קרה. לוי אשכול נקלע להנהיג את המדינה בימיה המכריעים של לפני מלחמת ששת הימים, במה"לכה ואחריה. אמנם, כשרוחו היתה טובה עליו טען אשכול, בשלבים שונים של הקאריירה הפוליטית שלו, כי המול שיתק לו, בדרך"כלל, ואף-על-פי-כן יש מקום להתחיל להשיב על השאלה באיזו מידה עיצב אשכול את התהליך ההיסטורי, ובאיזו מידה היה לו מול.

יתכן שהתשובה הזמנית, טרם הכרעת ההיסטוריון, היא כי חכ"מתו של אשכול עיצבה את ה"תהליך ההיסטורי, שכן גם מול בחיים הפוליטיים הוא חלק מ"כשרונו של הפוליטיקאי.

שתי הכרעות מדיניות-בטחוניות עשה אשכול בתקופת ממשלתו. ההכרעה הראשונה, שישראל רה מאוריינטציה אירופית (צרפת וגרמניה) לאוריינטציה אמריקנית. כאשר התבטא אשכול כי, האף של דה-גול אינו מוצא חן בעיני" — הוא כבר הריח איבה צרפתית באופק. הוא פנה לבית הלבן (היה ראש הממשלה הראשון ש"נתקבל בדלת הראשית ובגיוני"מלכות) והפנה לארצות-הברית את מבטיה של מדינת ישראל.

להכרעה השנייה הגיע בזכות חוש ושלל ישר בלבד, ללא כלים אנאליטיים: הוא השליט תפיסה עקרונית לרכש שהותיחה עצמה ביום-סקודה ערב מלחמת ששת הימים: פיתוח חיל-אוויר עדיף, לטוח הקצר, על פני פיתוח גר"עני. אך היתה ניצבת מדינת ישראל מול צבאות מצרים, ירדן וסוריה במאי-יוני 1967 אילמלא הכרעה זו של כמעט-חיים-ומוות? לכן כפולה ומשולשת היתה עו"צמת שברון-הלב של אשכול כאשר ערב מלחמת ששת הימים נטלו ממנו חבריו את חיק הבטחון ומסורו למשה דיין. גם הם וגם הציבור לא האמינו באשכול כ"שר המלחמה". שברון לב זה נשא עמו אל קברו. אמנם הוא נתן את הפקודה והוא שבנה את הצבא ו"ככל זאת קיינה בו התחושה ה"כרת-שאנינו מוזהה עם הנצחון. כמשך שעה וחצי אחרי מלחמת ששת הימים הטיב אשכול לנהל מדיניות של קטיף פירות הנצחון הצבאי. עובדה ניצחת היא, כי